

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОСМІЧНОГО ОБ'ЄКТА

У статті досліджено поняття космічного об'єкта та його правову природу. Автор робить висновки про те, що космічні об'єкти не можуть бути віднесені до рухомих або нерухомих речей, на них повинен поширюватися режим нерухомого майна для здійснення з боку держави контролю за їх обігом.

Ключові слова: космічний об'єкт, космічний апарат, об'єкт космічної діяльності, нерухоме майно, режим нерухомого майна.

Постановка проблеми та її актуальність.

Космічне право довгий час розглядалося лише як галузь міжнародного публічного права, однак, в кінці ХХ століття з розвитком економічних правовідносин відбулася комерціалізація космічної діяльності, що призвело до того, що виникла нагальна потреба в удосконаленні правового регулювання цивільного обігу такого специфічного об'єкта для цивільних правовідносин, як космічний об'єкт. Введення космічних об'єктів до приватного обігу вплинуло на цивільно-правові відносини всіх держав, оскільки норми міжнародного публічного права, що регламентували та регламентують правовий статус космічних об'єктів, жодним чином не направлені на врегулювання приватних правовідносин.

Головною передумовою введення нового об'єкта в цивільно-правовий обіг є його законодавче визначення в межах приватноправових відносин та визначення його правового статусу.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питання щодо визначення поняття космічного об'єкта та його правового статусу досить активно почало досліджуватися у науковій юридичній літературі такими вченими, як: М. В. Абрамова, Ч. Н. Азімов, І. Базанов, Ю. Козьяков, А. Б. Стоянов, Ю. І. Смикова та ін., однак на сьогоднішній день серед науковців не існує єдиного підходу щодо визначення поняття космічного об'єкта та його правового статусу, це в першу чергу пов'язано з тим, що законодавство різних держав по різному підходить до визначення правового статусу цих об'єктів, а норми міжнародного права дають визначення космічного об'єкта, що не може бути адаптовано до цивільно-правових відносин.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи історію становлення такого поняття, як «космічний об'єкт», неможливо звернутися до норм римського права, цивілістичних робіт науковців дореволюційних періоду, оскільки цивілістам цих періодів було недоцільно, в зв'язку з тим, що технічний та економічний розвиток суспільства не потребував визначення правового статусу такого об'єкта як космічний об'єкт, оскільки він не був об'єктом цивільного обігу.

За часів Радянського Союзу лише окремі науковці досліджували проблеми визначення правового статусу такого поняття, як космічний об'єкт, це було пов'язано з тим, що космічні об'єкти не були об'єктом цивільного обігу, космічна діяльність повністю знаходилась під контролем держави, а космічні об'єкти були обмежені в обігу.

Незважаючи на це, перші спроби дати наукове визначення космічного об'єкта було зроблено в часи Радянського Союзу Г. П. Жуковим, який дійшов висновку, що «космічний об'єкт можна було б визначити в якості будь-якого об'єкта (або його складової частини), запущеного до космічного простору або побудованого в ньому для прямого дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, а також наслідки доставки туди таких об'єктів та будь-яких їх частин» [1, с. 58].

У свою чергу, М. В. Абрамова, беручи до уваги розвиток сучасного законодавства та наукової думки, прийшла до висновку, що під космічним об'єктом доцільніше розуміти «штучно створений об'єкт, що запускається в космічний простір або на небесне тіло для наукових та дослідницьких цілей, збору і передачі інформації або в інших, в т.ч. комерційних цілях, керу-

вання яким здійснюється наземним центром» [2, с. 45].

В українській науковій думці під космічним об'єктом розуміється цілісний майновий комплекс, що складається зі споруд і технічних засобів для збирання, підготовки та запуску космічних апаратів. Космічні об'єкти складаються з: космічних апаратів для польоту в космос; технічної позиції; стартового комплексу; обслуговуючих об'єктів тощо [3, с. 108–109].

Однак, слід звернути увагу на той факт, що чинне законодавство України визначає цілісний майновий комплекс лише як підприємство, його структурні підрозділи (цехи, виробництва, ділянки тощо), що можуть бути виділені в установленому порядку в самостійні об'єкти з подальшим складанням відповідного балансу і зареєстровані як самостійні суб'єкти господарської діяльності.

У зв'язку з цим, не можна ототожнювати космічний об'єкт з цілісним майновим комплексом, оскільки це може призвести до непорозуміння щодо визначення правового статусу такого об'єкта цивільних правовідносин, як космічний об'єкт.

Окрім того, якщо проаналізувати наукові підходи щодо визначення космічного об'єкта, то можна дійти висновку, що всі вони спрямовані на те, щоб об'єднати в понятті космічного об'єкта як характеристики, притаманні носіям, що досліджують космічний простір, так і об'єктам цивільного обігу, що можуть виступати предметом відповідних правочинів.

Перше визначення космічного об'єкта було зафіксоване на рівні норм міжнародного права, що регулювали публічні правовідносини, й жодним чином не зачіпали приватноправові відносини. Однак, на сьогоднішній день, визначення «космічного об'єкта» закріплено лише на рівні міжнародно-правових норм.

Так, беручи до уваги той факт, що в силу ст. 8 Конституції України [4] в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй.

Відповідно до частини першої, другої статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжна-

родних договорів, що суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами від 1 вересня 1972 року, що набула чинності для України 16 жовтня 1973 року [5] та Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір від 15 вересня 1976 року, що набула чинності для України 14 вересня 1977 року [6], визначають термін «космічний об'єкт» як складові частини космічного об'єкта, а також засіб його доставки і його частини.

Хоча це єдине законодавче визначення такого поняття, як «космічний об'єкт», воно містить тавтологію та не дозволяє однозначно визначити, які саме об'єкти можуть бути віднесені до космічних.

Наведене визначення не містить ні ознак, ні характерних рис, за якими можна віднести той чи інший об'єкт до космічних. У зв'язку з цим, використовувати його в цивільно-правових відносинах є недоцільним та неможливим.

На сьогоднішній день в Україні діє Закон України «Про космічну діяльність» [7], що був прийнятий для урегулювання на рівні чинного законодавства України питань щодо усіх видів діяльності, пов'язаної з дослідженням та використанням космічного простору, а також для визначення загальних правових засад щодо здійснення космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами.

Закон України «Про космічну діяльність» дає визначення такому поняттю, як «об'єкти космічної діяльності», під якими в силу ст. 1 цього закону розуміються матеріальні предмети штучного походження, що проектуються, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі (космічний сегмент, космічна інфраструктура), так і на поверхні Землі (наземний сегмент, наземна інфраструктура) з метою дослідження та використання космічного простору, й взагалі не згадує про таке поняття, як «космічний об'єкт».

При цьому, також слід звернути увагу на те, що в 2010 році, в зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про космічну діяльність» від 13 травня 2010 року № 2186-VI [8] законодавцем було визначено таке поняття, як космічний апарат.

Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про космічну діяльність» космічний апарат –

це літальний технічний засіб для польотів у космос і в космосі з метою його дослідження та використання.

У зв'язку з цим, не зрозуміло, яке саме поняття «об'єкт космічної діяльності» чи «космічний апарат» тотожне поняттю «космічний об'єкт» та чи можна в межах цивільно-правових відносин враховувати положення Закону України «Про космічну діяльність».

Так, Ю. Козьяков дійшов висновку, що терміни «космічний об'єкт» та «об'єкти космічної діяльності» певною мірою тотожні [1, с. 109], оскільки визначення об'єкта космічної діяльності, що наведене в Законі України «Про космічну діяльність», та поняття «космічний об'єкт», що сформульоване на доктринальному рівні, мали однакові витоки та спільні ознаки, оскільки характеризували ці об'єкти, як штучно створені, що проектуються, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі, так і на поверхні Землі з метою дослідження та використання космічного простору.

Однак, не можна погодитися з Ю. Козьяковим, оскільки до об'єктів космічної діяльності відноситься також і наземний сегмент та наземна інфраструктура, що використовується для забезпечення або здійснення космічної діяльності, тобто саме наземний сегмент та наземна інфраструктура виступають вторинними об'єктами по відношенню до космічних об'єктів, як об'єктів цивільного обігу.

Більш спорідненим поняттям до терміну «космічний об'єкт» є «космічний апарат», оскільки саме цей об'єкт запускається в космічний простір або на небесне тіло для наукових та дослідницьких цілей, збору і передачі інформації або в інших, в т.ч. комерційних цілях, керування яким здійснюється наземним центром.

Незважаючи на те, що норми Закону України «Про космічну діяльність» направлені саме на урегулювання на рівні чинного законодавства України питань щодо усіх видів діяльності, пов'язаної з дослідженням та використанням космічного простору, а також для визначення загальних правових засад щодо здійснення космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами, його норми можуть бути враховані при визначенні правового статусу космічного об'єкта, як об'єкта цивільних правовідносин, в межах ст. 8 Цивільного кодексу України, що дозволяє застосовувати аналогію закону, у разі, якщо цивільні правовідносини не

врегульовані нормами Цивільного кодексу України, іншими актами цивільного законодавства або договором.

Чинне законодавство України не лише не містить визначення космічного об'єкта, що може застосовуватися в цивільно-правових правовідносинах, а також залишає поза увагою правовий режим таких об'єктів.

Підвалини поділу речей на рухомі та нерухомі було закладено ще в праві Стародавнього Риму посткласичного періоду, однозначного підходу щодо визначення правового статусу космічного об'єкта сьогодні не існує, що призводить до ускладнення його обігу та укладення відповідних договорів, предметом яких виступає космічний об'єкт. Це в першу чергу пов'язано з тим, що в сучасному праві відсутня єдність підходів до визначення таких понять, як нерухома річ, нерухоме майно, що призводить до того, що одна й та сама річ (майно) за законодавством різних країн може мати різний правовий статус.

З прийняттям Цивільного кодексу України [9] розпочався новий етап становлення механізму укладення договорів, предметом яких виступає космічний об'єкт. Відповідно до абзацу 2 ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України, режим нерухомого майна може бути поширено законом на повітряні, морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. Це свідчить про те, що космічні об'єкти є штучно іммобілізованими [10], оскільки статус нерухомості для такого об'єкта може бути встановлений законом. При цьому, законодавець передбачив, що режим нерухомості поширюється на ці об'єкти лише у випадках, передбачених законом, а не законодавством України в цілому, що «охоплює закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень, відповідно до Конституції України та законів» [11]. Таким чином, законодавець дією закону обмежив випадки застосування положень абзацу 2 ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України при оформленні цивільних правовідносин.

Так, до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів Украї-

ни» № 3201-IV від 15 грудня 2005 року [12], діяв лише один закон, тобто Закон України «Про іпотеку», який в ст. 1 передбачав, що правовий режим нерухомого майна поширюється й на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання та космічні об'єкти. Таким чином, Закон України «Про іпотеку» передбачав, що на повітряні, морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, в межах іпотечних правовідносин було поширено режим нерухомого майна. Однак, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», законодавцем були внесені зміни до ст. 1 Закону України «Про іпотеку», якими було встановлено, що застава повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів, майнових прав на нерухомість, будівництво якої не завершено, регулюється за правилами, визначеними Законом України «Про іпотеку». Тобто законодавець, при визначенні термінів, що вживаються в Законі України «Про іпотеку», даючи визначення нерухомості, вже не поширив режим нерухомого майна на повітряні, морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а лише зазначив, що саме застава повітряних, морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів здійснюється за правилами, визначеними Законом України «Про іпотеку». Таким чином, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» виключив з чинного законодавства України єдину спеціальну норму, що поширювала на повітряні, морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти статус нерухомого майна.

Все це свідчить про те, що на сьогоднішній день чинне законодавство України відносить космічні об'єкти до рухомих речей, на відміну від законодавства Російської Федерації та Республіки Білорусь.

Так, Цивільний кодекс Російської Федерації передбачає, що правовий режим нерухомості поширюється на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти [13]. А в ст. 130 Цивільного кодексу Республіки Білорусь визначено, що до рухомих речей також прирівнюється підприємство в цілому як майновий комплекс, авіаційні та морські судна, які підлягають державній реєстрації, судна внутрішнього плавання, судна «ріка-море», космічні об'єкти [14].

Якщо проаналізувати такі підходи щодо визначення правового статусу космічного об'єкта, то можна дійти **висновку**, що оптимальним є підхід, що існує в законодавстві Російської Федерації, оскільки Цивільний кодекс Російської Федерації саме поширив режим нерухомості на космічні об'єкти, а не прирівняв їх до нерухомості, як це передбачено в Цивільному кодексі Республіки Білорусь, та не відніс їх до рухомих речей, про що свідчить аналіз чинного законодавства України.

Розповсюдження режиму нерухомості на космічні об'єкти в першу чергу зумовлено тим, що ці об'єкти мають для держави особливе значення, і держава повинна здійснювати контроль за їх цивільним обігом.

Відносити ж космічні об'єкти до нерухомого майна також недоцільно, оскільки ці об'єкти не мають основної ознаки нерухомості, притаманної для всіх правових систем – невіддільність від земельної ділянки без шкоди для останніх.

Література

1. Жуков Ф. Н. Правовые аспекты использования искусственных спутников для целей метеорологии и радиосвязи / Ф. Н. Жуков. – М.: Наука, 1970. – 171 с.

2. Абрамова М. В. Ипотека морских судов, воздушных судов, космических объектов: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / М. В. Абрамова; Московская государственная юридическая академия. – М., 2003. – 198 с.

3. Козьяков Ю. Щодо окремих питань застави повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів / Ю. Козьяков. // Іпотека – аналіз, коментарі, практика застосування. – Х., 2006. – С. 104-109.

4. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

5. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами від 1 вересня 1972 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_126.

6. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір від 15 вересня 1976 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_253.

7. Про космічну діяльність: Закон України від 15 листопада 1996 р. № 502/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 1. – Ст. 2.

8. *Про внесення змін до Закону України «Про космічну діяльність»*: Закон України від 13 травня 2010 р. № 2186-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 30. – Ст. 393.

9. *Цивільний кодекс України* від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

10. *Стоянов А. Д.* Поняття нерухомого майна в законодавстві України та деяких зарубіжних країн / А. Д. Стоянов // *Порівняльно-аналітичне право*. – 2015. – № 1. – С. 106.

11. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про*

тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 р. № 12-РП/98. // *Офіційний вісник України*. – 1998. – № 32.

12. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України*: Закон України від 19 червня 2003 р. № 980-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 2. – Ст. 6.

13. *Гражданский кодекс Российской Федерации*: части первая, вторая, третья и четвертая (текст с изм. и доп. на 15 марта 2009 г.). – М., 2009. – 672 с.

14. *Гражданский кодекс Республики Беларусь* от 7 декабря 1998 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9800218#&Razdel=II

В. А. Рыбачок

Актуальные проблемы правового статуса космического объекта

В статье анализируется понятие космического объекта и его правовая природа. Автор делает вывод о том, что космический объект не может быть отнесен к движимым или недвижимым вещам, на него должен распространяться режим недвижимого имущества для реализации со стороны государства контроля относительно его оборота.

Ключевые слова: космический объект, космический аппарат, объект космической деятельности, недвижимое имущество, режим недвижимого имущества.

V. Rybachok

Actual issues on legal status of a space object

The article investigates the concept of space object and its legal nature. The author concludes that cosmic objects can not be classified as movable or immovable, they shall be treated as immovable property for the state to control their turnover.

Key words: space object, spacecraft, the object of space activity, real estate, the mode of immovable property.